

Antwoorden bij Hoofdstuk 4 Tijd van steden en staten

Oriëntatie

Opdracht 1

- a In de zesde eeuw.
- b De Volksverhuizingen. Deze veroorzaakten oorlogsgeweld en hongersnood.
- c Verschillende pestepidemieën.
- d
  - 1 In de eerste en tweede eeuw in het Romeinse Rijk was er eenheid, vrede en economische welvaart.
  - 2 Van 1000 tot 1350 kon de bevolking groeien door de landbouwtogtingen en nieuwe technieken.

Opdracht 2

- a In een feodale maatschappij wordt het bestuur bepaald door de verhouding tussen leenheer en leenmannen. De leenmannen leggen de eed van trouw af en staan de leenheer bij met raad en daad. In ruil daarvoor krijgen zij een gebied in leen, waaruit zij hun inkomsten hebben.
- b Juist zijn de zinnen:
  - ‘Zijn trouwe Normandische krijgers gaf hij de resterende landgoederen in leen.’
  - ‘Om stevig grip op het bestuur te houden, liet hij niet alleen deze leenmannen, maar ook hun onderleenen de eed van trouw afleggen.’
- c
  - 1 De koning probeerde de macht van zijn leenmannen te verkleinen door zijn bestuur te centraliseren en te uniformeren.
  - 2 Burgers van steden wilden alleen belasting betalen in ruil voor privileges, zoals meer bestuurlijke vrijheid. Zo kreeg de adel minder macht.
  - 3 Edelen probeerden hun leen erfelijk te maken, wat tegen de bedoeling van het feodale stelsel inging.
- d De koning deed dat in ruil voor belastingen. Zo kreeg hij meer geld voor ambtenaren en huurlegers.
- e Door de privileges kregen de steden meer invloed en bestuursmacht.

4.1 Handel en nijverheid in de stad

Opdracht 1

- a Ontginningen van woeste gronden, het gebruik van paarden in plaats van ossen, een verbeterde ploeg, het drieslagstelsel in plaats van het tweeslagstelsel.
- b Er kon meer grond voor landbouw worden gebruikt en die landbouwgrond werd intensiever gebruikt. Dat verhoogde de voedselproductie.
- c Door de grotere voedselproductie kon de bevolking toenemen.
- d Rond het jaar 1000 woonden er waarschijnlijk in Brugge een paar duizend mensen, maar daarna nam de bevolking – in verhouding tot de algemene ontwikkeling in de grafiek – snel toe: in het jaar 1000 tweeduizend inwoners, in 1100 vierduizend inwoners, in 1200 twintigduizend inwoners, in 1300 veertigduizend inwoners. In 1340 waren er 46.000 inwoners, daarna werd ook Brugge door de pest getroffen. Waarschijnlijk is ongeveer veertig procent van de bevolking overleden. Omstreeks 1400 zal de stad dan 27.000 inwoners hebben gehad. De stad herstelde daarna nog wel, maar de echte bloeitijd was voorbij. In 1500 zal de stad ongeveer 40.000 inwoners hebben geteld.
- e Waarschijnlijk groter. Door de bloeiende handel kon de bevolking van Brugge harder groeien dan in de rest van Europa. Maar in een stad maakte de pest ook meer slachtoffers dan op het platteland. De schommelingen zullen daarom groter zijn geweest dan gemiddeld in Europa.

Opdracht 2

- a
  - A De bevolking nam toe. Dit is een gevolg op lange termijn.
  - B De bevolking nam af. Dit is een gevolg op korte termijn.
  - C De bevolking nam toe. Dit is een gevolg op middellange termijn. Misschien waren er slachtoffers in het moerasland, maar voor de stad Brugge was de vloedgolf gunstig.
  - D De bevolking nam af. Dit is een gevolg op korte termijn.
  - E De bevolking nam af. Dit is een gevolg op korte en middellange termijn.

- F De bevolking nam af. Dit is een gevolg op lange termijn.
- G De bevolking nam af. Dit is een gevolg op korte termijn.
- b 1 Door de vloedgolf van 1134 (C) werd Brugge een toegankelijke haven vanuit zee. Dit betekende meer handel en bedrijvigheid, en dat zorgde weer voor rijkdom.
- 2 Door de pest (E) waren er minder mensen in de stad, maar deze erfden de bezittingen van de overledenen. De overlevenden werden daardoor rijker. Ook zal er door een tekort aan arbeidskrachten een hoger loon zijn betaald.

Opdracht 3

- a 1 Het platteland leverde voedsel aan de stad en grondstoffen voor de lakennijverheid, zoals wol en verfstoffen.
- 2 De stad Brugge leverde aan het platteland lakens, kleding en andere nijverheidsproducten.
- 3 Schepen uit verre streken brachten hun producten naar de havenstad Brugge.
- 4 Deze producten werden weer door handelaren uit de stad verkocht aan mensen van het platteland.
- b In Noord-Italië. Ook daar waren veel steden.

Opdracht 4

- 1 Geld is als betaalmiddel veel handiger dan ruilhandel, omdat geld gemakkelijker te vervoeren is en voor alles is te 'ruilen'. Het gebruik van geld bevorderde daarom de handel tussen steden en de nijverheid in de steden. De welvaart in de steden nam daardoor toe.
- 2 Door de kruistochten kwamen er meer handelscontacten tussen Europa en het Midden-Oosten. Schepen vervoerden kruisridders naar Palestina en namen daarvandaan luxe producten mee terug naar Europa. Ook door de Reconquista in Spanje kwamen Europeanen in contact met de islamitische wereld en de producten die daar te krijgen waren.

Opdracht 5

- 1 Voedsel en wol werden van het platteland gehaald en de nijverheidsproducten uit de stad werden aan de bewoners van het platteland verkocht.
- 2 Brugge werd na de vloedgolf van 1134 de belangrijkste handelsstad van West-Vlaanderen. Vanuit Brugge werd er handel gedreven met Engeland en omliggende steden in Vlaanderen.
- 3 Brugge werd een handelscentrum voor het gebied van de Hanze van Londen, de Duitse Hanze en het handelsgebied van de Middellandse Zee.

Opdracht 6

- ab Eigen antwoord.
- c In de Tijd van steden en staten lijken Genua en Venetië het meest op Brugge. Genua, Venetië en Brugge zijn havensteden die verschillende handelsgebieden aan elkaar koppelen. De andere steden koppelden geen grote handelsgebieden aan elkaar of waren geen havenstad.

4.2 Stadslucht maakt vrij

Opdracht 1

- a Bron 12: De Sint-Servaaskerk en de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Maastricht gaven onontgonnen land aan zeven horigen. De kerken deden dat om in de toekomst meer inkomsten te krijgen uit de grondbelasting.
Bron 13: De hertog van Zwaben gaf rechten aan de inwoners van de nieuwe marktplaats Freiburg im Breisgau. Hij stichtte de stad om te kunnen profiteren van meer handel en nijverheid in zijn gebied. Een rijke stad leverde veel belastinggeld op.
- b Bron 12: De twee kerken in Maastricht ontvingen geld van de zeven horigen. Daarmee konden ze weer andere mensen betalen voor een opdracht, bijvoorbeeld ambachtlieden.
Bron 13: De hertog van Zwaben kreeg belastinggeld van de inwoners van Freiburg en kon dat zelf weer uitgeven aan andere zaken.

Opdracht 2

- a Uit bron 12 blijkt dat horigen vrijer werden. In bron 13 geeft de hertog vrijheid aan de inwoners van de nieuwe stad. Beide bronnen zijn daarom bruikbaar.

- b Beide bronnen gaan over het verlenen van rechten. De partij die de rechten verleent, heeft er geen belang bij om hiervan een verkeerd beeld te geven. De bronnen zijn dus betrouwbaar.
- c Beide bronnen gaan over het geven van rechten aan mensen die voorheen minder rechten hadden. Voor deze mensen zijn de bronnen dus zeker representatief. Het vrijer worden van mensen was een algemene ontwikkeling in de Tijd van steden en staten. Daarom zijn de bronnen representatief voor die algemene ontwikkeling.

Opdracht 3

- a 1 Om in het eigen gebied handel en nijverheid te bevorderen.
2 Om meer belastinggeld te kunnen innen.
- b Burgers in steden wisten meer bestuurlijke vrijheden te verkrijgen. Hierdoor verloor de adel steeds de macht over de burgers. Dit was dit een onbedoeld gevolg.

Opdracht 4

- a Een koning kon belasting vragen aan de stad en daarmee ambtenaren en een huurleger betalen. Daardoor had hij de edelen minder nodig: niet meer als soldaat en niet meer als bestuurder of rechter. De koning werd dus minder afhankelijk van de edelen en daardoor werd zijn positie sterker.
- b In ruil voor geld en militaire steun vroegen de burgers privileges, zoals meer invloed op het stadsbestuur en minder macht in handen van de patriciërs.
- c De koning wilde zijn macht vergroten. Dat lukte door via de steden de macht van de adel te beperken. Maar voor de steun van een stad moest de koning wel privileges verlenen. Daardoor groeide de macht van de stad, wat uiteindelijk weer ongunstig was voor de koning.

Opdracht 5

De welvaart en vrijheid in de steden trok mensen van het platteland naar de steden. Om te voorkomen dat al zijn horigen zouden vertrekken, moest een landheer wel rechten geven aan horigen. De koning kon de rijke steden gebruiken om belasting te innen. Daarmee kon hij soldaten en ambtenaren betalen, en had hij de edelen niet meer nodig voor de strijd of bij het bestuur. In ruil hiervoor eisten de steden zelfbestuur. Horigen en burgers kregen dus steeds meer vrijheid en de macht van de adel nam af. Dit was een belangrijke verandering in de feodale verhoudingen. Bron 11 laat zien dat de burgers steeds meer bestuurlijke invloed krijgen. Bron 14 laat zien dat de steden een belangrijke invloed hebben op de geldeconomie.

Opdracht 6

	Macht van de keizer of koning	Wetgeving	Invloed van de verschillende bevolkingsgroepen op het stadsbestuur
stadstaat in Mesopotamië	De koning heeft veel macht.	De koning maakt de wetten.	Inwoners van de stadstaten hebben geen enkele invloed op het stadsbestuur.
Athene in de Griekse Oudheid	Burgers hebben de macht door directe democratie.	De burgers maken de wetten.	Mannen met burgerrechten hebben veel invloed, alle andere groepen hebben geen enkele invloed.
Sparta in de Griekse Oudheid	De koningen hebben veel macht.	De koningen maken de wetten.	Gewone burgers hebben weinig of geen invloed op het stadsbestuur.
stad in het Romeinse Rijk in de tijd van de keizers	De keizer heeft veel macht, maar de senaat bepaalt hoeveel.	Keizer en senaat maken voor het hele rijk de wetten.	Burgers hebben een beetje invloed, maar uiteindelijk bepalen keizer en senaat wat er gebeurt.
stad in de Tijd van steden en staten	Een koning of keizer regeert een land, maar de standen en steden hebben privileges.	In de privileges, die voor elke stad anders zijn, worden de rechten van de stedelingen bepaald.	Vooral patriciërs hebben veel invloed. Soms kunnen gilden invloed op het bestuur hebben.

4.3 De macht van de paus

Opdracht 1

- a Een bedoeld gevolg was een bestuurbaar land. Omdat de koning niet overal tegelijk kon zijn, bestuurden zijn leenmannen voor hem delen van zijn rijk.
- b Een onbedoeld gevolg was dat veel leenmannen steeds zelfstandiger werden en probeerden hun leen erfelijk te maken. Hierdoor verloor de keizer juist weer bestuursmacht.
- c Door ook lenen aan bisschoppen te geven. Een bisschop mocht niet trouwen en had dus geen erfgenamen. Daardoor wist de koning zeker dat het leen na de dood van de bisschop weer in zijn bezit kwam.
- d De koningen en keizers gingen zich met de bisschopsbenoeringen bemoeien, terwijl volgens de Kerk dat een taak van de paus was.

Opdracht 2

- a De scheiding tussen de West-Europese Kerk en de Grieks-orthodoxe Kerk in het oosten.
- b
  - 1 De leider van de christenen in het oosten, de patriarch, wilde zich niet onderwerpen aan het gezag van de paus in Rome. Hij betwistte het pausschap.
  - 2 De patriarch van de christenen in het oosten was tegen het streven van de paus naar het primaat (het hoogste gezag) in de christelijke wereld.
  - 3 Er waren meningsverschillen over de juiste gebeden, de verering van afbeeldingen en het kerkelijk recht.

Opdracht 3

- a In 1054 hadden de oosterse christenen zich af van de Kerk in Rome afgescheiden. Zij trokken zich daarna niets meer aan van de geboden van de paus in Rome.
- b In het feodale stelsel waren koningen en keizers zelf bisschoppen gaan benoemen, om die als leenman te kunnen aanstellen. Volgens de paus bemoeiden de wereldlijke heersers zich daarmee met de geestelijke macht.
- c De paus probeerde de Grieks-orthodoxe patriarch van Constantinopel aan zich te onderwerpen. De paus probeerde in de Investituurstrijd weer het alleenrecht over de bisschopsbenoeringen te krijgen.
- d Het Oosters Schisma bestaat nog steeds, dus daarin is de paus niet succesvol geweest. De Investituurstrijd heeft de paus gewonnen. Toch was hij hierin niet helemaal succesvol, omdat ook daarna koningen en keizers zich met de benoeming van bisschoppen bleven bemoeien.

Opdracht 4

- a Als de paus iemand in de kerkelijke ban deed, was die persoon geen lid meer van de Kerk en vervielen ook al zijn maatschappelijke posities. Niemand mocht meer met hem omgaan en niemand hoefde hem meer te gehoorzamen.
- b Het primaat is het hoogste gezag. Het primaat van de paus wil zeggen dat de geestelijke macht hoger is dan de wereldlijke macht.

Opdracht 5

- 1 De paus trekt een directe lijn van God naar zichzelf. Hij geeft hiermee aan dat de paus in Rome de plaatsvervanger van God op aarde is. Hij stelt zich hiermee boven de christenen in het oosten.
- 2 De paus in Rome is de enige, werkelijke leider van de christelijke Kerk. Hij stelt zich hiermee boven de patriarch van de christenen in het oosten.
- 3 De paus alleen mag bisschoppen afzetten of benoemen. Hij stelt zich hiermee boven de koningen die zelf bisschoppen benoemden of juist aan de kant schoven als die hen niet gehoorzaamden.
- 4 Hiermee geeft de paus aan dat niemand mag omgaan met degene die door hem in de ban is gedaan. Dit isoleert die persoon en maakt zijn leven en functioneren onmogelijk. Een kerkelijke ban kan over iedereen worden uitgeroepen, dus ook over koningen en keizers.
- 5 De paus ziet zichzelf als directe opvolger van de Romeinse keizers, die ook een geestelijke functie hadden. Hij gaat hiermee in tegen de macht van de wereldlijke keizers.
- 6 Het kussen van de voeten is een teken van onderwerping. De koningen moeten zich aan de paus onderwerpen en niet aan de keizer of aan elkaar.

- 7 Dit artikel is gericht tegen de Duitse keizer. Een waarschuwing om niet tegen zijn wensen in te gaan, anders wordt de keizer door de paus afgezet.
- 8 De paus wil niet worden tegengesproken, in zijn ogen vertegenwoordigt hij immers God, het allerhoogste gezag. Zelf mag hij wel meningen van anderen verwerpen.
- 9 Edelen die de eed van trouw hebben afgelegd aan een koning, kunnen door de paus van die eed worden ontslagen, want de paus bepaalt wie onrechtvaardig is. Een onrechtvaardige kan dus ook een keizer of koning zijn. Daarmee ondergraaft hij de macht van wereldlijke vorsten.

Opdracht 6

- a Bron 16: Symbolen van wereldlijke macht zijn: de troon waar de keizer op zit, de kroon op zijn hoofd en de scepter in zijn hand. Dit soort symbolen wordt gebruikt om te laten zien dat de koning soevereine macht heeft. Symbolen van geestelijke macht zijn: de kaalgeschoren kruin (tonsuur) van de bisschop en zijn priesters, en de bisschopsstaf (kromstaf).
Bron 18: Symbolen van wereldlijke macht zijn: de kroon op het hoofd en de wereldbol in de hand van de keizer. Symbolen van geestelijke macht zijn: de bisschopsstaf en de mijter van abt Hugo. Dit zijn symbolen om de goddelijke macht van de bisschoppen te laten zien. Er worden symbolen gebruikt om te laten zien dat iemand (goddelijke of wereldlijke) macht heeft, omdat je 'macht' zelf niet kunt afbeelden. Door symbolen te tekenen, is voor iedereen zichtbaar welke macht de persoon op de afbeelding heeft.
- b Op bron 16 zie je hoe keizer Otto II aan bisschop Adalbert van Praag de bisschopsstaf geeft. De bisschop wordt dus aangesteld door de keizer. De opdracht voor het houtsnijwerk kan gegeven zijn door keizer Otto, door de bisschop of een van hun opvolgers. Allen stellen dan de wereldlijke macht boven de geestelijke macht, want de koning stelt de bisschop aan.
Bron 18 laat een knielende Hendrik IV zien, terwijl Mathilde van Toscane en abt Hugo van Cluny op een troon zitten, hoog boven hem. De kunstenaar of de opdrachtgever stelt de geestelijke macht boven de wereldlijke macht, omdat hier de koning in een ondergeschikte positie is afgebeeld.

Opdracht 7

- a In de grondwet staat dat Kerk en Staat gescheiden zijn. De staat mag zich niet met kerkelijke zaken bemoeien, en omgekeerd.
- b In de Middeleeuwen waren kerkelijke en wereldlijke zaken met elkaar verweven en kon de strijd om het primaat van de paus leiden tot ernstige conflicten. Nu is dat door de grondwettelijke scheiding van Staat en Kerk niet meer mogelijk.

4.4 De kruistochten

Opdracht 1

- a
  - 1 Als leider van de westerse christelijke wereld wil de paus dat pelgrims veilig de bedevaartplaatsen in Palestina kunnen bezoeken.
  - 2 De Grieks-orthodoxe christenen vallen na het Oosters Schisma niet meer onder het gezag van de paus. De Kruistocht zou een middel kunnen zijn om ook weer gezag te kunnen krijgen over de christenen in het oosten.
  - 3 Edelen en vorsten bestrijden elkaar om grond en macht. Door te strijden tegen een gemeenschappelijke vijand zou er minder onderlinge strijd kunnen zijn.
- b In de oproep van de paus wordt gesproken over de onveiligheid voor de pelgrims, met het doel medeleven op te wekken: 'Overall worden christenen vermoord en gemarteld door moslims.' Dat de edelen tegen elkaar vechten, staat ook in de bron: 'Neem de wapens, waarmee gij broederbloed vergiet, op tegen de vijanden van het christelijk geloof.'
- c De paus zegt niets over het Oosters Schisma. Misschien was dit niet bekend bij de gewone gelovigen in West-Europa en waren deze strijdpunten meer iets voor de kerkelijke elite en theologen. De paus zal dit niet hebben genoemd, omdat hij hiermee geen kruisvaarders voor zich kon winnen.

Opdracht 2

- a Ze werden beschouwd als een ander volk, met een andere gewoonten, een andere taal, cultuur en geloof. Veel christenen meenden dat joden schuld hadden aan de dood van Jezus.

- b De joden waren handelaren, hadden goede handelscontacten, konden met geld omgaan en koningen konden geld lenen van joden. Dat was allemaal gunstig voor de opbouw van de economie en de staat.
- c Op bron 22 wordt een toren met joden belegerd en in brand gestoken. De joden verdedigen zich, maar hun zaak is hopeloos verloren en ze gooien hun kinderen van de toren om die een gruwelijke dood te besparen.
- d
  - 1 De koning geeft in deze tijd van Kruistochten en spanningen toe aan de gedachte dat de joden schuldig en anders zijn.
  - 2 De aanval op de joden komt hem goed uit, omdat die afleidt van andere problemen.
  - 3 De koning heeft geld geleend van joden. Als de joden zijn verdreven of gedood, hoeft hij dat niet terug te betalen.
- e Verschillende voorbeelden mogelijk. Bijvoorbeeld:
Ongenoegen met de economische positie van christenen in Indonesië leidt daar soms tot het verbranden van kerken en huizen van christenen door moslims. Ook vinden daarbij moordpartijen plaats. De regering grijpt vaak niet in, omdat ze vergelijkbare gevoelens koestert en niet alle burgers wil beschermen.

Opdracht 3

- a De kleine jihad is de strijd tegen de andersgelovigen of ongelovigen. De Kruistochten zijn dat ook.
- b De grote jihad is de innerlijke strijd om een goede moslim te zijn.
- c
  - 1 de bedevaartplaatsen in Palestina toegankelijk maken voor pelgrims
  - 2 verspreiding van het christendom / expansie van het christendom
- d Vooral economische motieven:
  - 1 Plundering van het veroverde gebied leverde rijkdom op.
  - 2 Edelen konden in het veroverde gebied een leen krijgen of een bestuursambt.

4.5 Staten ontstaan

Opdracht 1

- a Frankrijk: Koning Filips II eiste lenen terug en veroverde gebieden op de Engelsen.
Bourgondië: Door huwelijkspolitiek en door veroveringen.
- b Om allebei. Bij de uitbreiding van gebieden gaat het om zowel een verschijnsel (het komt in meer landen tegelijkertijd voor) als een ontwikkeling (de omvang van het grondgebied van de staten wordt groter).
- c De Franse koningen, want zij kregen het hele Franse grondgebied onder controle door de Engelsen te verjagen. De Engelse koningen verloren hun aanspraak op de gebieden in Frankrijk en de staatsvorming van Bourgondië mislukte.

Opdracht 2

Het was een ontwikkeling op lange termijn, die ontstond door de strijd tegen de Engelsen en de politiek van centralisatie door de Franse koningen.

Opdracht 3

- a Bijvoorbeeld:
  - 1 Na de dood van een leenman werd zijn leen niet opnieuw verpacht, maar toegevoegd aan de kroondomeinen van de Franse koning Filips II. Het bestuur van dat gebied kwam weer in handen van de koning.
  - 2 Koningen gebruikten belastinggeld om huurlegers en geschoolde ambtenaren in te huren. Het bestuur van het land werd zo geprofessionaliseerd en de koning was minder afhankelijk van de edelen voor het bestuur van het land.
  - 3 In Frankrijk en in de Bourgondische gebieden werd een Staten-Generaal ingesteld. Hierdoor konden de Franse koning en de hertog van Bourgondië met alle gebieden of gewesten centraal onderhandelen.
  - 4 Verhogingen van belasting, zoals de *tailles* in Frankrijk, werden centraal voor het hele land opgelegd.
  - 5 Het Parlement van Mechelen was een centrale rechtbank voor alle Bourgondische gewesten.
  - 6 De koning regeerde vanuit één plaats, zoals in Frankrijk Parijs.

- b De standen en steden kunnen in de Staten-Generaal gaan samenwerken tegen bijvoorbeeld hoge belastingeisen van de koning. Deze kan dan niet de standen en steden tegen elkaar uitspelen.

Opdracht 4

- a De koning liet de steden belasting betalen of de koning leende geld van de steden. Met dat geld kon hij soldaten en geschoolde ambtenaren inhuren, die nodig waren om de centralisatie en uniformering door te voeren.
- b
  - 1 In ruil voor belastinggeld of leningen kregen de steden privileges, bijvoorbeeld op het gebied van handel en zelfbestuur.
  - 2 Het streven naar centralisatie door de koning verminderde de macht van de adel, en dat was iets wat ook de steden wilden.

Opdracht 5

- a De steden verschaften de koning geld, waarmee de koning een leger en ambtenaren kon betalen. Daardoor werd de koning minder afhankelijk van de adel en versterkte hij zijn eigen positie.
- b De steden konden in ruil voor dat geld privileges vragen, bijvoorbeeld op het gebied van handel en zelfbestuur. De macht van de adel over de steden werd zo kleiner. Daardoor verbeterde de positie van de steden.

Opdracht 6

- a De feodale edelen hadden weliswaar de eed van trouw aan de koning afgelegd, maar gingen vaak hun eigen gang en hadden vooral hun familiebelang en eigen voordeel voor ogen. De koning was dus niet zeker van hun steun.
- b Het was een moeilijke verandering, omdat de edelen veel grond en macht hadden en al eeuwenlang de koningen hadden bijgestaan bij hun bestuur en oorlogvoering. Bovendien bestonden er ook familie- en vriendschappelijke banden tussen de adel en het koningshuis.
- c In Engeland zat de adel in het parlement, waarmee ze de koning konden controleren. In Frankrijk zat de adel in de Staten-Generaal, maar dat had veel minder invloed dan het Engelse parlement. In Frankrijk slaagde de koning er dus het best in om de macht van de adel te verminderen.

Opdracht 7

- a Karel de Stoute wilde het bestuur centraliseren en uniformeren. Hij deed dat met ambtenaren en rechters die om hun kwaliteiten waren aangesteld.
Uit artikel 1 blijkt dat er te veel niet-edelen waren aangesteld en dat daarbij niet op het aantal inwoners van de gewesten was gelet.
Uit artikel 21 blijkt dat de juridisch geschoolde ambtenaren niet alle oude privileges kenden of deze hadden genegeerd.
Uit artikel 31 blijkt dat oude privileges waren afgeschaft.
- b Maria was de wettige erfgename, maar de steden hadden genoeg van de politiek van de Bourgondiërs en wilden tegen haar en Maximiliaan in opstand komen. Met dit Groot Privilege kwam Maria de steden tegemoet en werd een opstand voorkomen.
- c Nee, met het Groot Privilege werden de centralisatie en uniformering teruggedraaid, wat voor Maria en Maximiliaan een ongunstige ontwikkeling was.
- d Democratie houdt in dat de bevolking invloed krijgt op het bestuur. Door zowel de Magna Carta als het Groot Privilege kreeg de bevolking meer invloed op het bestuur. Het zijn dus vergelijkbare stappen.

Afsluiting

Slotopdracht

- a Begrippen uit hoofdstuk 4 die geschikt zijn om te gebruiken in de biografie van Jacques Coeur zijn: handel, ambacht, gilde, Hanze, handel, staatsvorming, centralisatie.
- b Kenmerkende aspecten die passen bij het leven van Jacques Coeur zijn:
  - 1 De opkomst van handel en ambacht die de basis legde voor het herleven van een agrarisch-urbane samenleving.
  - 2 De opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid van steden.

5 Het begin van staatsvorming en centralisatie.

Jacques Coeur was een zeer succesvol handelaar en zakenman. Hij bekleedde diverse functies in dienst van de Franse koning. Uiteindelijk werd hij door een complot van zakelijke tegenstanders vals beschuldigd van moord en verbannen. De genoemde kenmerkende aspecten passen bij zijn leven.

- c Het leven van Jacques Coeur past bij de economische ontwikkeling, de ontwikkeling van steden en de vernieuwing van de staatsorganisatie in het tijdvak. Zijn leven past niet bij de ontwikkelingen in de Kerk, zoals de Investituurstrijd en de kruistochten.